

ÜNİVERSİTELERİMİZİN KÜTÜPHANE SORUNU

Hilmi ÇELİK

O. D. T. Ü. Kütüphanesi

Üniversite sorunu, aylardır gerek üniversiteliyi, gerekse tüm toplumu ilgilendiren, her cephesi ile çeşitli yorum ve düşüncelere sebep olan bir konu durumundadır. Bir de bu kurumların bünyesinde bulunan ve «kütüphane» diye bilinen kuruluşlar vardır ki bütün bu düşünce, tasarımı ve tebliğlerin daima dışında bırakılmıştır. Biz bu yazımızda bu unutulmuş ünitelerin değeri ve bu hale geliş nedenleri üzerinde duracağız.

Biraz sonra sıralayacağımız sebeplerden dolayı ülkemizde üniversite kütüphaneleri üç ayrı grupta toplanmıştır :

1) **Modern Kütüphaneler** : Tek tesellimiz modern kütüphanelerin gerçekten kuruluş, organize ve hizmet bakımından yeni bir adım atmış olmaları ve gün geçtikçe sayılarının çoğalmakta olduğudur. Örneğin Robert Kolej Kütüphanesi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi. Ne yazık ki bu misalleri bu gün için daha da çoğaltamıyacağız. Bu kurumların kurucuları, yöneticileri ve tüm personeli, bu ülkede de modern anlamda kütüphanelerin kurulabileceğini, donuk bütçelere rağmen, çe-

şitli yollarla da materyal temin edilebileceğini ve bir gün bu ülkenin okuyucu ve araştırmacılarının da araştırma olanaklarına sahip olacaklarını ispat etmişlerdir. Bu faaliyet dolayısıyla de kendilerini hizmet ettikleri topluma kabul ettirmiş, büyük bir anlayışla bir çok meselelerini çözümlenmiş ve eğitimin bölünmez bir parçası olarak gerçek görevlerini yapabilmeyen mutluluğunu tatmışlardır.

2) **Yerinde sayan Kütüphaneler** : Bu tip kütüphanelerin durumu ve faaliyetlerini en açık şekilde belirtecek daha başka kelimeler belki bulunabilir. Fakat biz burada onları «yerinde sayan kütüphaneler» olarak adlandırıyoruz. Çünkü, geçen yıllar ve ülkemizin kazandığı modern kütüphanecilik anlayışı bu kurumların daracık kapılarından henüz girememiştir. Yerinde sayan kütüphanelerdir; çünkü, yirminci yüzyılın ikinci yarısında hâlâ kitapları raflarında demirbaş sıralarına göre sıralanmaktadır. Yerinde sayan kütüphanelerdir; çünkü, ya materyaller okuyucusunu bulamamakta, ya da okuyucu materyalleri bulamamaktadır.

Acı olan diğer bir husus ta bu kurumların yerinde sayması kadar,

bu tip kurumların mevcut üniversite kütüphanelerimizin çoğunluğunu teşkil etmesidir. Örneğin: Ankara Üniversitesi ve bağlı bulunan fakülte kütüphanelerin çoğu, Erzurum Atatürk Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi kütüphanesi v.s.

3) Formalite Kütüphaneleri : Üniversitelerin kurucuları ve yöneticileri -kelimede de kalsa- bir kütüphanenin gerekliliğini kabul etmişlerdir. Bu bir bakıma üniversitenin bir okuma salonu veya mevcut materyallerin toplanacağı bir yerin kazanılmış bulunmasıdır.

Bu tip kurumlarda kütüphane kuruluşu vardır. Kütüphaneci veya kitaplık memuru diye oturtulmuş bir memur, kitaplık diye bir salon da vardır. Ama bu kurumlar biraz sonra izah etmeğe çalışacağımız hizmet kavramını yaratacak olanakların ya tümünden, ya da o ihtiyacı duyup anlayabilecek bir anlayıştan uzaktırlar. Örneğin Karadeniz Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi v.s.... (*)

Tipi ve dolayısıyla hizmet ettiği toplum türü ne olursa olsun, kütüphaneler varlıklarının idamesi için şu beş temel elemana ihtiyaç gösterirler :

- a. Materyal
- b. Personel
- c. Okuyucu

(*) Bu bölümde zikredilen misaller daha önce hazırladığımız «Üniversite Kütüphanelerinde Okuyucu Hizmetleri» adlı anketin ışığı altında seçilmiştir.

- ç. Bina
- d. Organizasyon

Bugün kütüphane kuruluşuna sahip üniversitelerimizin hepsinde tek tek bu elemanların mevcut olmasına rağmen, yıllar yılı istenilen neticeye varılamamıştır. Çünkü :

1) Kütüphane, kendisinin değer ve kıymetini anlayabilecek bir okuyucu kitlesinden uzaktır. Günümlüğün üniversitelisi, çoğunlukla araştırma kavramının tamamen yabancı, sadece ders kitapları ve ders notlarının dostudur. Eğitimcilerin, eğitilenlerden belirli bilgiler istemekle yetinmeleri, eğitilenleri kendi rehberliklerinde daha çok okuma ve araştırmaya sevk etmemeleri, yeni nesli araştırma ihtiyacı diye bir anlayıştan uzak bırakmaktadır. Bir bakıma bu iş bir arz - talep manzarası arz etmekte, dolayısıyla mevcut kütüphanelerin yöneticileri de, talep olmayınca aynı keşmekeş düzen içerisinde yoğrulup, daha açıkçası kaybolup gitmektedirler. Halbuki araştırmacıdan gelen devamlı talep ve baskı kütüphaneciyi bu derin uykusundan uyuracak, kütüphaneci sistemindeki boşlukları görecektir, daha iyiyere varabilmek için yeni yeni çözüm yolları aramak zorunda kalacaktır.

2) Çoğunlukla kütüphanelerimiz, üniversite seviyesindeki bir araştırma kurumunun hizmet anlayışı ve faaliyetlerini yakinen takip edebilecek nitelikte kütüphanecilerden yoksundur. Bu işi görev edinmiş kişilerin büyük bir kısmı gerçek hiz-

met almayı ve unsurlarını ancak şahsî gayretleri ve şahsî görüş açılarının dar üçgenleri içerisinde mütaalâ etmek zorundadırlar. Zaten daha iyisini ve daha çoğunu beklemek bir yerde haksızlık olur. Eğer ortada yarım işler halde de olsa, bir mekanizma var ise, yaratıcı ve yöneticilerine müteşekkik olmak gerekir. Zira bu, onların dar olanaklar içindeki sadece kendi düşünce ve gayretlerinin mahsûlüdür.

Şimdi ortaya yepyeni bazı güçlükler çıkmaktadır. **Eğitim görmemiş bir kütüphaneci + araştırma metodları ve kütüphane kavramından uzak bir okuyucu kütlesi + iyi organize edilmemiş materyaller = iyi hizmet.** Bu sonuç elbetteki hiç bir zaman beklemez. Oysa bizim istediğimiz sadece neticede iyi hizmet kavramının ortaya çıkmasıdır. Normal şartlarda kütüphanesini iyi bir şekilde tanzim edebilecek bilgi ve tecrübeleri olmayan bir kütüphaneciden; okuyucularına kütüphane zevki aşılması, onlara kütüphanenin yaşayan büyüyen ve aynı zamanda gerçek araştırma sorunlarını çözümlen bir organizma olduğunu anlatması beklenemez.

Bilgi ve tecrübelerinin yetersiz olduğunu kabullendiğimiz kütüphanecinin bir de tek başına çalıştığını, yardımcılarla desteklenmediğini ve yöneticilerden gerekli ilgi ve yardımı görmediğini düşünürsek; meselelerin neden bu kadar karışık bir hal aldığı daha iyi görmüş oluruz.

3) Diğer bir sorun da bina ve materyal meselesidir. Kütüphane, üniversite bünyesi içerisinde şahsiyetini bulamadığı için hiç bir zaman kendisini topluma kabul ettirememektedir. Dolayısıyla çoğu zaman kütüphane veya -maalesef- kitaplık diye duvarlara asılmış levhaların rehberliği ile girilen daracık salonlar, gıcırtiları bir kahvehane masa ve iskemlelerine benzeyen mobilyaları ve duvar diplerine sıralanmış ölçsüz ve şekilsiz rafları ile okuma salonları, üniversitelerimizin kütüphane sorununu halletmekten çok uzak kalmaktadır.

Şu husus bilhassa unutulmamalıdır : Kütüphane müdürlüğü bir levhadan, kütüphane de masa, iskemle, raf ve kitaplardan ibaret değildir. Anlayış bu daracık kabuklar içerisinde kaldıkça daha iyi hizmet beklemek hayal etmekten öteye gidemez.

Bina konusunda hâkim olan unsurlar materyal konusunda daha şiddetli olarak kendisini gösterir. Kütüphane bütçelerinin azlığının yanı sıra bunların harcanması da ayrı bir muammadır. Sanırız ki dünyada, öğretim üyelerinin kütüphane hesabına kitapçıdan direkt materyal siparişi yaptığı ve bu işlemlerden kütüphanecinin haberinin olmadığı ülkelerin sayısı çok azdır. Kayıplar ve boşuna kontrolsüz harcamalar bir parçacık menfaatlerin gölgesinde ezilip giderken, neticede herkes arzulanığı materyali satın alır ve bir an

gelir ki üniversitenin kütüphane bütçesinden aynı eserden ayrı kişiler bir çok kopya satın almış olurlar. Öbür yandan bütün araştırmacıların ortak ihtiyacını karşılayacak pek çok materyal için para bulunamaz, senelerce beklenir.

Ülkemizde maddî imkânların azlığı bilindiğine göre, şuurlu bir aksiyon politikası izlenerek daha az masrafla daha çok materyal, elbette temin edilebilir. Ama önce bazı menfaatlerin yıkılması pahasına, bu alışlagelmiş rahat düzenin değişmesi şarttır.

Şimdi biraz da bu problemler bilindiği halde neden halâ hiç bir tedbir alınmadığı konusu üzerinde duralım. Hep mevcut eğitim görmemiş personel üzerinde durduk ve onları gelişmelerin kösteklenmesine yegâne ayak bağı olarak kabul ettik. Bu ülkede eğitim gömüş kütüphaneci var mıdır? Bu personel istenileni verebilir mi? Biraz da bu konu üzerine eğilelim.

Şu bir gerçektir ki son 10 yıl içerisinde ülkemizde türlü alanlarda olduğu gibi kütüphanecilik alanında da büyük gelişmeler oldu diyemsek bile büyük kıpırdanmalar olmuştur. Bu kıpırdanmaların miktarı ve verimlilik derecesi uzun uzun münakaşa edilebilecek konulardır. Konuyu yine üniversite kütüphanelerine çevirirsek bu kez kütüphanecilik eğitimi görmüş kişilerin meseleleri ile yüz yüze olacağız.

a) Teorik bilgiler pratik işlemlerle desteklenmediği için uygulamalar çok zaman almakta, yapılan hatalardan daha sonraki dönüşler büyük zaman kayıplarını doğurmaktadır; dolayısıyla her yeni kurum, yeni yöneticilerin deney tahtası olmaktadır. Oysa ki ülkemizin bu konuda deneylere ayıracak ne mali gücü, ne de bu adı adım yürüyüşleri bekleyecek tahammülü vardır.

b) Memleketimizde tamamen değişik ücret sistemleri uygulayan kurumlar bulunması nedeniyle, kütüphanecilerin en çok maddî imkân sağlayan kurum ancak normal geçim standartlarını karşılayabildiğine göre, maddî imkânları kısıtlı olan kurumların ödediği miktarları ve sağladığı imkânları varın siz düşünün.

c) Üniversitelerin koleksiyonlarında büyük ölçüde yabancı dil materyaller bulunduğundan, kütüphaneciler lisan yetersizliği ile karşı karşıyadır. Dilini anlayamadığı bir materyalin doğru olarak konu tasnifinin yapılması, kütüphaneciden beklenmesi gerek.

d) Üniversitelerde mevcut akademik ve idarî personel kariyeri arasında korkunç bir dengesizlik mevcuttur. Görevleri, akademik olduğu halde idarî personel olarak kabul edilen, üniversite ya da üniversite üstü eğitim görmüş kişilerin durumu,

e) İdarî organizasyonların yanlış hatlarla yanlış makamlara bağ-

lanması ve bunun doğurduğu güçlükler.

Bu konular hepimizin yakinen bildiği şeylerdir. Hele üniversite kütüphanelerinde çalışanlar bu güçlükleri bin kere yaşamışlardır. Onları, burada tek tek dile getirmeyi faydasız buluyoruz.

Buraya kadar bütün olumsuzlukları kütüphanecinin avantajı sayarak, bir bakıma kütüphaneciyi müdafaa ederek problemleri gözden geçirdik. Şimdi de neleri yapmadık, yapamıyoruz, yapmamız gerek konusu üzerinde duralım.

A. Eğer Üniversite Yöneticileri iyi bir kütüphane kazanmak istiyorlarsa :

1 — Yeni üniversite yönetmeliği çerçeveleri dahilinde kütüphaneciyi eğitimin bir parçası sayarak akademik kariyerine göre bir ücret sistemi tatbik etmesi, üniversite eğitimi görmüş kütüphanecilere, asistanlara sağlanan imkânların sağlanması,

2 — İdari organizasyon şemalarındaki kütüphane müdürlüğüne ait okun, ya doğrudan doğruya üniversite yöneticisine (rektör, dekan) veya kütüphane komisyonu adı altında bir kurula bağlanması,

3 — Kütüphanenin hayatiyet kazanması için kütüphaneciye şahsiyet tanınması,

4 — Sorunlulukların yürütülebilmesi için gerekli yetkilerin de verilmesi,

5 — Hizmet işleminin yürütülmesi için gerekli materyallerin satın

alınması için gerekli bütçenin en iyi şekilde ayarlanması, vs... gerekir.

B. Eğer Kütüphaneciler en iyi şekilde hizmet etmek istiyorlarsa:

1 — Verilen yetki ve sorumluluk çerçevesinde en rasyonel şekilde çalışmalı,

2 — Personelini en iyi şekilde seçmeli ve yetiştirmeli,

3 — Gerek okuyucu, gerekse yöneticiler ile en iyi şekilde istişare ederek varlık ve kişiliğini kabul ettirmeli,

3 — Şuurlu bir organize ile materyallerini tanzim etmeli,

5 — Bütçesini kendi hazırlamalı, kendi sarfetmeli,

6 — Kütüphane faaliyetlerinden okuyucularını devamlı olarak haberdar etmeli,

7 — Değişen talep ve ihtiyaçlardan yetkilerinin dışında kalanları makûl bir şekilde üst kademelere aktarabilmeli,

8 — Diğer kurumlarla en iyi şekilde işbirliği yapmalıdır.

Gerek yönetici, gerekse kütüphaneci yönünden problem teşkil eden bu hususların dışında bazı genel konular da vardır ki bunların çözümünü ancak tüm kütüphanecilerin el ele vermesi ile gerçekleştirebilir. Bunlar :

1) Kütüphaneler arası işbirliği : Bütçesi sınırlı olan ve her istediği materyali istediği zaman kütüphanesine alamayan kütüphanelerimiz bir işbirliğine katıyetle muhtaç oldukları halde maalesef çoğunlukla bu anlayıştan uzaktırlar. Oysa,

hızla gelişen bilim dünyasının dili olan yayınların tümünün toplanması ve muhafaza edilmesi, bir kütüphane için gerek maddi şartlar gerekse yer bakımından tamamen imkânsızdır. Araştırma kurumu olarak faaliyet gösteren bu kuruluşların bütün bu yayınlara bir yerde ihtiyacı olacaktır. Esas olan, bütün imkânların seferber edilmesi ile araştırmacıya en iyi hizmet vermek olduğuna göre, materyallerin tümü alınmasa bile, kütüphaneci için materyalleri bilmek ve tanımak zorunluğu vardır. Bugün, sadece çeşitli konularda hazırlanmış bibliyografyalar toplansa, miktarı binlerle ifade edilen bir koleksiyon meydana gelir.

Kütüphanelerin menfaatlerini düşünen bir kütüphaneci kütüphaneler arası işbirliğinin mana ve ehemmiyetini müdrik bir kişi olarak bu programı kurmalı idame ettirmeli ve en verimli şekilde yürütmelidir.

2) **Toplu Kataloglar** : Bir başka maalesefli konumuz da toplu kataloglar meselesidir. -Nedense- hiç bir kütüphane bu konuya lâyık olduğu değeri vermemektedir. Oysa birçok meseleler bu yolla halledilebileceği gibi, yakın bir bölgenin kütüphanesinde mevcut pahalı bir yayının, başka bir kütüphaneye de alınması fikrinden vazgeçilerek, daha başka yayınlar alma cihetine gidilebilir. Ama iş bizdeki gibi olursa aynı şehirde 10 kurum aynı koleksiyondan birer kopya alır, raflarını bu güzel eserlerle süsler ve daha nice

faydalı yayınları bütçe yetersizliği nedeniyle sadece neşriyat listelerinde seyreder.

3) **Yayın Mübadelesi** : Esefle söylemek gerekir ki bugün hâlâ, üniversite kuruluşu olduğu halde bir başka üniversitenin yayınlarını para ödeyerek alan kurumlar vardır. Biz bu anlayış ve uygulama için söyleyecek söz bulamıyoruz. Kurumlar bütün dünya üniversiteleri ile bir mübadele örgüdü sayesinde karşılıklı bütün yayınları temin ederlerken; biz bir parçacık bütçemizden parasız temin edilebilecek yayınlara hâlâ para ödemekteyiz. Bu zihniyetle daha yıllarca da öderiz.

4) Birinci maddede kütüphaneler arası işbirliğinden bahsetmiştik. Bir önemli sorun da **kütüphaneciler arası işbirliğidir**. Hiç olmazsa yılda bir kere tertip edilecek seminerler ve hazırlanacak samimi raporlar, kütüphanelere ve kütüphanecilere neler kazandırmaz ki. Üniversite kütüphanelerimiz ancak bu tip seminerlerdeki tenkid ve tavsiyelerin ışığı altında standartlaşmaya gidebilir ve en iyi çözüm yollarını bulabilir. Aksi halde bir kütüphanenin 10 yıllık tatbikattan sonra uygulamaya başladığı bir sistemi bir başka kütüphane aynı yıllar boyunca tatbik etmek zorunda kalacaktır. Bunun sonucu olarak bir ortak anlayış işbirliği, tatbikat safhasını ortadan kaldırarak direkt uygulama safhasını getirecektir. Her yıl uluslararası üniversite kütüphaneleri semineri tertiplenirken bizim hâlâ millî

bir seminer düzenleyememize sadece içler acısı demek gerekir.

5) Bölüm Kütüphaneleri : Aynı çatı altındaki üniversite bünyesinde mevcut fakülte kütüphaneleri ile fakültelerdeki bölüm kütüphanelerinin tez elden merkezi bir hale getirilmesi gereklidir. Günümüzde kütüphanecinin en büyük sorunlarından biri, okuyucunun «bu materyal benim konumla ilgilidir, hep bende kalacaktır» zihniyetinin cevaplandırılmasıdır. Biz bu talebe elbetteki hayır diyoruz. Materyal kütüphanenindir, araştırmacı her istediği zaman materyalleri kütüphane kaidelerine göre alır, belirli bir müddet muhafaza eder, daha uzun süre ihtiyaç duyuyorsa kayıtlarını yeniler ve işini bitirince odasındaki rafa koymaz, iade eder. Burada unutulmuş önemli bir nokta var; mühim olan kitabın kütüphane kayıtlarında mevcut oluşu yanında çok sayıda okuyucu eline geçmesidir. Eğer fakülteler arası ve biraz daha geniş anlamıyla, üniversite kütüphaneleri arası işbirliği düşünülüyorsa her şeyden önce bölüm kütüphaneleri fakülte kütüphaneleri adı altında bir yönetmelik ve bir idareci yönetiminde birleştirilmeli, organize edilmeli ve hizmet vermesi öncelikle temin edilmelidir.

Pek çok mahzurlarının olduğunu müşahade ettiğimiz bölüm kütüphaneleri, merkezi bir bina içerisinde merkezi bir kütüphanesi olan kurumlar için tamamen bir ayak bağıdır. Okuyucu için her türlü hizmete hazır kütüphanecinin, okuyucusundan iki kat aşağıda veya iki kat

yukarıdaki kütüphaneye kadar gelmesini istemek, en tabii hakkı olsa gerek.

6) İdari Organizasyon : Daha önce de belirttiğimiz gibi kütüphaneye mutlaka rektör, dekan gibi yöneticiler veya kütüphane komisyonu nezaretinde çalışmalı, genel sekreter veya yayın şubelerinin emri altında çıkarılmalıdır.

7) Kataloglama ve Tasnif Hizmeti : Bugün mevcut kütüphanelerimizde demirbaş numaralarına göre olan en ilkel tanzimden, Kongre kütüphanesi tasnif sistemine kadar bütün tasnif sistemleri kullanılmaktadır. Daha önce de bahsettiğimiz bir seminerin ışığı altında geniş kritikler ve görüşmeler yapılarak yeni bir tasnif sistemi yaratılabilir. Her sistem, ancak en iyi şekilde yaratıldığı ülkenin veya diğer bir deyişle yaratının ülkesinin ihtiyaçlarını cevaplandırmaktadır. Oysa bizim bazı özel tasnif grupları gerektiren konularımız vardır. Çeşitli tasnif kural ve sistemleri hakkında bilgisi olan kütüphanecilerin yapacağı ortak bir çalışma belki ihtiyaçlarımızı en iyi şekilde karşılayabilecek yeni ve milli bir sistem doğurabilir.

8) Konu Başlıkları : Biraz önce hayali faaliyetler yaptırdığımız katalog ve tasnif kurulu, çeşitli konu uzmanları ile desteklenerek Türk literatürü için de bir konu başlıkları listesi hazırlanamaz mı? Elbetteki hazırlanır. Ama acıdır ki biz bu zihniyetin kölesi iken ne bir araya gelir bir şeyler yapar, ne de «aslı 25» zincirinden kurtulabiliriz. Çünkü biz, gayretsizliğimizle kendi kendimizi çaresizliğe mahkûm etmişiz.